

วารสารวิชาการ

ศิลปวัฒนธรรมอีสาน

สาขาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งประเทศไทย
กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปีที่ ๑
ฉบับที่

๑

(มกราคม - มิถุนายน 2563)

ศิลปวัฒนธรรมอีสาน

อีสาน

ISSN : 2697-6463

Journal of Isan Arts and Culture

04

บทบาทมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี กับการสืบสานผ้าทอพื้นเมือง

The role of Udon Thani Rajabhat University
to inherit a local woven fabric

พรภัทรา จำเริญ* **

Pornpatra Chumroen

* ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

** ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์ผ้าทอพื้นเมืองเริ่มเสื่อมความนิยมลง ชาวอุดรธานีได้หันไปบริโภคผ้าฝรั่งตามค่านิยมที่ทันสมัยมาตั้งแต่ช่วงปี 2500 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้มีบทบาทในการฟื้นฟูการนำผ้าทอพื้นเมืองมาใช้ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ยังเป็นวิทยาลัยครูจนกระทั่งเปลี่ยนสถานะเป็นสถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัยราชภัฏในที่สุด ในระยะแรกเริ่มได้มีการสนับสนุนให้นักศึกษาใช้ชุดนักศึกษาผลิตจากผ้าฝ้ายทอมือ และต่อมาสนับสนุนให้ใช้ผ้าถุงมัดหมี่มาเป็นกระโปรงนักศึกษา ในระยะหลังได้มีบุคลากรของมหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในหลายมิติ เช่น การย้อมสีจากเปลือกไม้ การย้อมคราม การออกแบบลวดลายผ้าเสมือนจริง ส่งผลให้หลายหมู่บ้านเข้มแข็งขึ้นและสามารถพัฒนาผลงานของตนเอง จนเป็นที่ชื่นชมและโด่งดังไปไกลทั่วประเทศและต่างประเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานียังคงมุ่งมั่นทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดอุดรธานีเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายต่อไป

คำสำคัญ: การสืบทอด, ผ้าทอพื้นเมือง

Abstract

From the situation of local hand woven fabric to lost popularity, Udon Thani people turned to consume the machine woven fabric as modernized values after 2500 B.E. Udon Thani Rajabhat University has a role to revive the local hand woven to use in daily life, from the Rajabhat Institute in the past and Rajabhat University currently. In the first step, there were supporting students to use the uniform from hand woven cotton fabric, and later to promote to use Mud-mee fabric for skirts. Latest, there were personnel of the university to cooperate with community to develop local hand fabric in many dimensions such as dying by the bark, dying by Klam, virtual textile design. They effected to strengthen many villages. They could develop their product to have a satisfaction and reputation to all over the country and nation-wide. Udon Thani Rajabhat University still have a commitment to work continuously for local hand woven fabric of Udon Thani to accomplish popularity broadly.

Keywords: inherit, local woven fabric

บทบาทมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีกับการสืบสานผ้าทอพื้นเมือง

พรภัทรา จำเริญ

บทนำ

ภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมือง เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่น ผสมด้วยความผูกพันที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดและสืบสานรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน การทอผ้าในหลายท้องถิ่นยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน รูปแบบ ลวดลาย และกรรมวิธีในการผลิตผ้าทอจึงมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และลักษณะเฉพาะของเชื้อชาติ แต่สิ่งที่สำคัญ คือ การสืบทอดภูมิปัญญาแห่งการผสมผสานความประณีตบรรจง อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ผ้าทอพื้นเมืองจึงนับเป็นภูมิปัญญาที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนที่แสดงออกผ่านทางลวดลายและเส้นสีผ้าที่สืบทอดความเชื่อ และขนบธรรมเนียม ประเพณี อันเป็นรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในปัจจุบัน ผ้าทอพื้นเมืองเริ่มมีบทบาทน้อยลงต่อชีวิตประจำวันของคนในปัจจุบัน เพราะผู้คนในปัจจุบันเริ่มที่จะหลงลืมวัฒนธรรม หลงลืมวิถีชีวิต พื้นบ้านเริ่มที่จะทอดทิ้งผ้าทอพื้นเมือง ไม่สนใจใช้ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน โดยคิดว่าถ้าหลังไม่ทันสมัยดูเชย นิยมสิ่งของตามกระแสทุนนิยม ใช้ของแพง ใช้ของแบรนด์เนม ต่างประเทศ ตามแฟชั่นทางตะวันตกมากขึ้นทุกวัน (จรัสพิมพ์ วังเย็น และคณะ, 2556, หน้า 1-2)

สภาพเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดอุดรธานี

ในช่วงระหว่างปี 2505-2520 การเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาเมื่อครั้งสงครามเวียดนาม ในปี 2506 พร้อมกับส่งทหารอเมริกันกว่า 8,000 นาย เข้าประจำการในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งการตั้งฐานทัพสหรัฐฯ ก่อให้เกิดการจ้างงาน กิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภาคบริการ อาชีพใหม่ๆเกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจจังหวัดอุดรธานีรุ่งเรืองอย่างมาก และยังส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองและปัญหาสังคมและการรับวัฒนธรรมตะวันตก (พงษ์ศักดิ์ ปัดถา, 2550)

ค่านิยมบริโภคนิยม

เมื่อทหารอเมริกันนำเงินดอลลาร์สหรัฐฯเข้ามาในเมืองอุดรธานี แต่เงินดอลลาร์ที่เข้ามากระจายอยู่ในระบบเศรษฐกิจของอุดรธานีนั้นต้องแลกกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น วิบูลย์ แซ่มชื่น (2515) ได้แต่งกลอนบรรยายสภาพเมืองอุดรธานี ซึ่งมีค่านิยมพุ่งเป้าไปกับวัฒนธรรมตะวันตก ในชื่อว่า “ชาวบ้านยุคสงครามอินโดจีน” ดังนี้ โอ้ออกโอ้ ชิตดีเมืองอุดร เมืองเจ้าของที่ดิน สันปากอน จัตุวดี มีรถเบนซ์ เมืองฝรั่ง ไทย เมาทูกเข้าเย็น เมืองสกปรก เย็นยามเพราะไฟบาร์”

ทหารอเมริกันจับจ่ายใช้สอยกันอย่างสนุก การกิน เที้ยว ต้ม ในสถานบันเทิง การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทันสมัย สีสดใส สบู่บูห์และดิ่มเหล้าที่หือดังราคาแพงจากต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ได้ทำลายความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวอุดรธานีไปด้วย จากการที่ชาวอุดรธานีได้รับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมที่ดั่งามเริ่มจางหาย โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย เนื่องจากสังคมและการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้ผู้คนนิยมใช้ผ้าทอพื้นเมืองลดลง และทำให้ชาวบ้านผู้ผลิตผ้าทอพื้นเมืองมีรายได้ลดลงเป็นผลให้บางคนเลิกทอผ้าและเข้ามาประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองอุดรธานี

บทบาทมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีกับการอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนาภูมิปัญญา ด้านศิลปวัฒนธรรม

จากอดีตถึงปัจจุบันมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีมีภารกิจในการเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2562)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ในขณะนั้นเป็นวิทยาลัยครูอุดรธานี ได้มองเห็นสถานการณ์ผ้าไทยที่ลดความนิยมลง จึงได้จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมและฟื้นฟู การนำผ้าไทยมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และของใช้ในบ้าน เช่น ผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ ผ้ามา่น กระโปรง ร่วมกับจังหวัดอุดรธานี ในการให้บุคลากรได้สวมใส่ผ้าไทยเป็นชุดทำงานมาตลอดจนปัจจุบัน

ยุควิทยาลัยครูกับการส่งเสริมผ้าทอพื้นเมือง

นางสาวบุญจันทร์วงศ์รักมิตร (พ.ศ. 2502-2515) (ภาพที่ 1) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการวิทยาลัยครูอุดรธานี ได้เล็งเห็นวิกฤติการณ์ใช้ผ้าทอพื้นเมืองลดลงในกลุ่มของประชาชนคนไทย โดยคนไทยส่วนใหญ่เริ่มหันมาใช้ผ้าฝรั่งมากขึ้นเรื่อยๆ เหลือเพียงการทอไว้ใช้เป็นผ้าถุง ผ้าขาวม้าตามบ้านในชนบทเท่านั้น มองเห็นผ้าทอพื้นเมืองเป็นสิ่งล้ำสมัย จึงมีแนวคิดในการสร้างกระแสนิยมไทยขึ้นในกลุ่มนักศึกษาครู โดยได้ริเริ่มให้ นักศึกษาทั้งหญิงชายสวม “เสื้อผ้าด้ายดิบ” คือการนำฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้ายและทอเป็นผืนผ้า มีความยืดหยุ่นสูง เนื้อนุ่มไม่ร้อน และนักศึกษาหญิงใส่กระโปรงผ้ามัดหมี่ ช่วงนั้นผ้าด้ายดิบเมืองอุดรฯ ขายดีมากแต่สีของผ้าออกเหลือง ทุกคนจึงพยายามแช่น้ำคราม “ผง” จนเป็นเสื้อสีฟ้าจากครามไปตามๆกัน ครั้นเมื่อท่านย้ายไปปฏิบัติราชการที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ กระแสการสวมใส่ผ้าด้ายดิบ ของนักศึกษาวิทยาลัยครูอุดรธานีก็เริ่มลดลงเป็นลำดับ

ภาพที่ 1 นางสาวบุญจันทร์ วงศ์รักมิตร ผู้อำนวยการวิทยาลัยครูอุดรธานี ระหว่าง พ.ศ. 2502-2515

ยุคสถาบันราชภัฏอุดรธานี

“กระโปรงผ้ามัดหมี่” ต่อมาช่วงปี 2538-2539 อาจารย์อรนุช ชื่อสัตย์ ได้นำนักศึกษาลงทำงานในพื้นที่สังเกตเห็นว่าชาวบ้านไม่ทอผ้ามัดหมี่เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมของลูกค้า และผ้าทอพื้นเมืองก็กำลังจะหายไป เสียงที่กระตุกอุปกรณ์ทอผ้าที่เกือบจะมีอยู่ทุกใต้ถุนบ้าน ซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อสารไปยังผู้บ่าว บอกว่าลูกสาวบ้านนี้ขยัน ซึ่งในสมัยโบราณมีความเชื่อว่าแม่หญิงที่จะออกเหย้าออกเรือนต้องทอผ้าเป็น และผ้าทอเหล่านี้ก็จะถูกเตรียมไปเป็นเครื่องสมมา (เครื่องประกอบพิธีกรรมแต่งงาน) เช่น เสื้อ หมอน เสื้อ ผ้าซิ่น ซึ่งฝ่ายหญิงต้องจัดทำเพื่อนำไปสมนาคุณแก่ฝ่ายชายในงาน ดังนั้นหญิงสาวก็จะตั้งใจฝึกฝนและผลิตผ้าทอด้วยจิตวิญญาณ ใส่ความรักความหวังลงไปในผืนผ้า โดยมีเป้าหมายปลายทางของการออกเรือน ดังนั้นผลงานมักจะประณีต งดงามและมีคุณค่าทางใจแก่ผู้ให้และผู้รับ และยังเป็นกิจกรรมของคนหนุ่มสาวในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและนำไปสู่การตกลงตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกันก็มี อาจารย์อรนุช ชื่อสัตย์ เล่าว่ารู้สึกสะเทือนใจมากที่ผ้ามัดหมี่กำลังจะหายไปจากวิถีชีวิตของชาวบ้าน และชาวบ้านสะท้อนว่าคนรุ่นใหม่ไม่สนใจใส่ผ้าทอพื้นเมือง จึงได้ชวนนักศึกษาให้กลับบ้านไปขอผ้ามัดหมี่คุณยาย คุณแม่มาตัดกระโปรงทรงเอ ผู้เฒ่าถึงกับร้องไห้เห็นว่าลูกหลานจะทิ้งผ้ามัดหมี่เสียแล้ว และนักศึกษายังได้เล่าว่า คุณยายดีใจและมีความสุขมากแถมคุณยายยังได้บอกเล่าแนวคิด “กว่าจะมาเป็นผ้าซิ่นผืนงามผืนนี้” ยากลำบากมากแต่เมื่อทอเสร็จก็รู้สึกภูมิใจและหวังว่าจะเก็บไว้และมอบให้หลานสาวในวันแต่งงาน นักศึกษายังได้สะท้อนอีกว่า “หนูได้ครอบครัวย้อนกลับคืนมาด้วย บรรยากาศการพูดคุยสื่อสารแบบนี้ไม่มีมานานแล้ว เรื่องเล่าของคุณยายทำให้หนูเห็นคุณค่าของการสวมใส่ผ้าทอฝีมือคุณยาย หนูจะเอาเรื่องเล่านี้ไปเล่าต่อให้เพื่อนได้ภูมิใจไปกับหนูด้วย ขอขอบคุณอาจารย์ที่ทำให้หนูมีเวลาดีๆกับครอบครัวอีกครั้ง” และอาจารย์ได้กำหนดให้นักศึกษา

ได้สวมใส่ผ้าทอพื้นเมืองสัปดาห์ละ 1 วัน ผลก็คือมีคนล้อเลียน ทำให้นักศึกษาอายที่จะสวมใส่ ถึงกับต้องเอากระโปรงผ้ามัดหมี่ใส่ถุงกระดาษและเอามาเปลี่ยนในชั่วโมงเรียน มีครั้งหนึ่งอาจารย์ได้นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาที่วัดพระแก้ว (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) กรุงเทพมหานคร ปรากฏว่ามีทั้งคนไทยและคนต่างชาติชื่นชอบถ่ายภาพ จึงทำให้นักศึกษาภูมิใจ ไม่อาย ในที่สุด “กระโปรงทรงเอผ้ามัดหมี่” ก็กลายเป็นเอกลักษณ์ของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย ตั้งแต่นั้นมาถึงปัจจุบัน (อรนุช ชื่อสัตย์, 2562)

ประมาณปี 2542 ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรูญ ถาวรจักร์ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิการบดี ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน จึงได้มอบหมายให้นางพิมพ์พา ขาวสนิท เจ้าหน้าที่ธุรการ สังกัดสำนักกิจการนักศึกษา ขณะนั้นเป็นสถาบันราชภัฏอุดรธานี ลงพื้นที่สำรวจหมู่บ้าน ค้นหาหมู่บ้านที่ทอผ้ามัดหมี่ย้อนครามเพื่อนำมาตัดชุดนักศึกษา ส่วนใหญ่ที่ไปพบผ้าย้อนครามแต่ผ้าสีตก ไม่เหมาะที่จะนำมาตัดชุดนักศึกษา ในที่สุดก็ไปพบผ้ามัดหมี่ย้อนครามที่สีไม่ตก ของกลุ่มแม่บ้านผ้าทอพื้นเมืองบ้านชุมพล ตำบลค้อใต้ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และได้สั่งทอประจำเป็นม้วนๆ สีและลายเดียวกันและส่งเข้าร้านตัดเย็บ ราคาต้นทุนตัวละ 120 บาท และนำมาจำหน่ายที่ร้านค้าสวัสดิการของสถาบัน สำหรับนักศึกษาขายนำผ้ามาตัดเย็บเป็นเนคไท และได้ส่งเสริมให้นักศึกษาใช้กระโปรงผ้ามัดหมี่สัปดาห์ละ 1 วันทั้งสถาบัน ส่งผลให้มีการสวมใส่ผ้าทอพื้นเมืองมัดหมี่ย้อนคราม เป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทั่วไป และได้นำไปขยายผลในสถาบันราชภัฏอื่นๆ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านชุมพลยังคงดำเนินการอย่างเข้มแข็งต่อเนื่อง

ประมาณปี 2546 รองศาสตราจารย์ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ ได้ลงทำวิจัยในพื้นที่บ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี มีกลุ่มทอผ้าไหมชนิด หลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มคุณแม่สุณา ต่อมาได้เป็นครูหลวงในโครงการสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ในขณะนั้นสถาบันราชภัฏอุดรธานีได้เข้าไปส่งเสริมในกลุ่มของแม่ตุ้ สุภา เพื่อพัฒนาผ้าทอไหมชนิดให้ได้คุณภาพมาตรฐานชุมชน พบว่า กลุ่มต้องการเปลี่ยนจากการย้อมผ้าสีเคมีเป็นสีธรรมชาติ เพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพ จึงได้สนับสนุนให้ทดลองใช้สีจากเปลือกไม้ เช่น เปลือกกลิ้งไม้ เปลือกประดู่ จั้วป่า มะพร้าว (ภาพที่ 2) ซึ่งทีมวิจัยของสถาบันราชภัฏได้แนะนำและทดลองพาโดยให้กลุ่มได้ลงมือทำด้วยตนเอง และเกิดนวัตกรรมในการทำสีย้อมธรรมชาติ เช่น การวัดอุณหภูมิด้วยเทอร์โมมิเตอร์ การวัดความเป็นกรด ด่าง ด้วยกระดาษลิตมัส และได้นำกลุ่มไปศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่บ้านหนองนาคำ อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีการใช้สีธรรมชาติ การทอผ้ามัดหมี่สีเคมี ที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และ บ้านนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม มีการใช้ท่อพีวีซีแทนไม้ไผ่เพื่อขึ้นเส้นยืน ทำให้ผ้าที่ทอออกมาตึงเรียบไม่หย่อน ลวดลายในผ้าชนิดเป็นลวดลายที่เกิดขึ้นจากการสาน เช่นเดียวกันกับการสานตะกร้า หรือสานเสื่อ เพียงแต่ใช้เส้นด้ายแทนตอกไม้ไผ่หรือเส้นกก การยกด้ายเส้นยืนที่แตกต่างกันและการสอดด้ายเส้นพุ่งคนละสีกัน ทำให้เกิดลวดลาย ดังนั้นการทอผ้าชนิดจึงยุ่งยากที่ขั้นตอนการทอมากกว่าการทอผ้ามัดหมี่ ลวดลายที่ทอลงไปในผ้าชนิดก็เป็นลวดลายที่ได้จากการพบเห็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่รายรอบตัวนั่นเอง เช่น ลายดอกไม้ ลายสัตว์ ลวดลายชนิดส่วนหนึ่งแสดงไว้ใน ภาพที่ 3 และ 4 และต่อมานักศึกษาจากสาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ลงไปช่วยกลุ่มแม่ตุ้ สุภา ออกแบบลวดลายผ้าไหมชนิดเป็นลวดลายใหม่ 4 ลวดลาย ได้แก่

1. ลายร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นลวดลายที่นำเอาความหมายของกลุ่มแม่บ้านซึ่งทำการทอผ้า เป็นที่พึ่งของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว ดอกไม้หลายๆดอกเปรียบเสมือนกับแม่บ้านที่มารวมกลุ่มกัน และเมื่อดอกไม้แผ่ขยายออกไปจนเต็มผืนผ้าเปรียบเสมือนเครือข่ายที่กว้างไกลออกไป

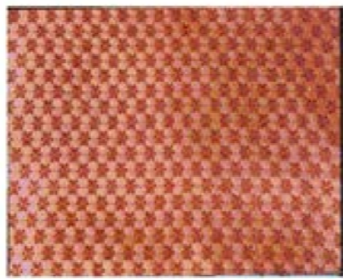
2. ลายนาครักษาภรณ์มรดกโลกบ้านเชียง ได้แนวคิดมาจากการออกแบบลวดลายของพญานาคราช ซึ่งกำลังรายล้อมปกป้องมรดกโลกบ้านเชียงให้ปลอดภัยและคงอยู่คู่ลูกคู่หลานสืบไป

3. ลายบ้านเชียงเชิงดอกพิกุล ได้แนวความคิดในการออกแบบมาจากการผสมผสานระหว่างลายมรดกโลกบ้านเชียง กับลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายดั้งเดิมที่มีความละเอียดอ่อนสวยงามของผ้าขิด นำมาจัดองค์ประกอบ โดยนำลายของดอกพิกุล จัดวางไว้ตรงกลาง รายล้อมด้วยลวดลายมรดกโลกบ้านเชียง ซึ่งเป็นการไขว้กันของลาย คล้ายกับกำลังเชิงดอกพิกุล อย่างสนุกสนาน สดใส

4. ลายพญานาคินทร์ลำโขง (ภาพที่ 5) เป็นลวดลายพญานาคซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความเชื่อว่ามีน้ำโขงและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเหนือลำน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ที่เรียกว่า บั้งไฟพญานาค ตามตำนาน พญานาคตนนี้มีชื่อว่า นาคินทร์ พญานาคินทร์ม้วนหาง และปล่อยดวงไฟลอยขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีตำนานพญานาคินทร์ที่คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี (ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ, 2547) ต่อมากลุ่มทอผ้าแม่ตุ้ สุภา ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร และได้รับออเดอร์ ทำให้มีงานมีรายได้เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 2 การย้อมไหมด้วยสีธรรมชาติของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคุ้มศรีชมชื่น ต.หนองอ้อ อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี

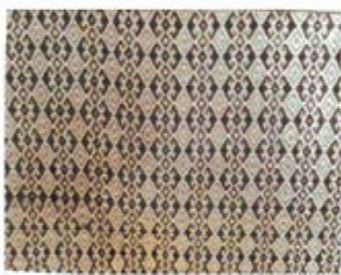
ลายดอกจิก

ลายดอกพิกุล

ลายกำปู

ลายกำปูและหมากจับ

ตีนซิ่นโบราณ

หัวซิ่นของซิ่นคันลายโบราณ

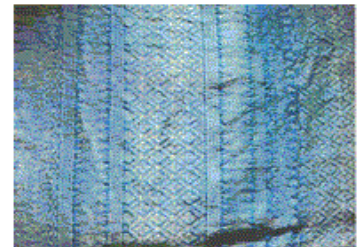
ภาพที่ 3 ผ้าไหมขิดลายดั้งเดิม (ผ้าไหมลายโบราณ) ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคุ้มศรีชมชื่น

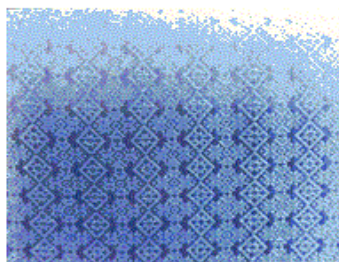
อุดรร้อยปี

ลายหม้อบ้านเชียง

ตีนลายนก

ลายพิกุลประยุกต์

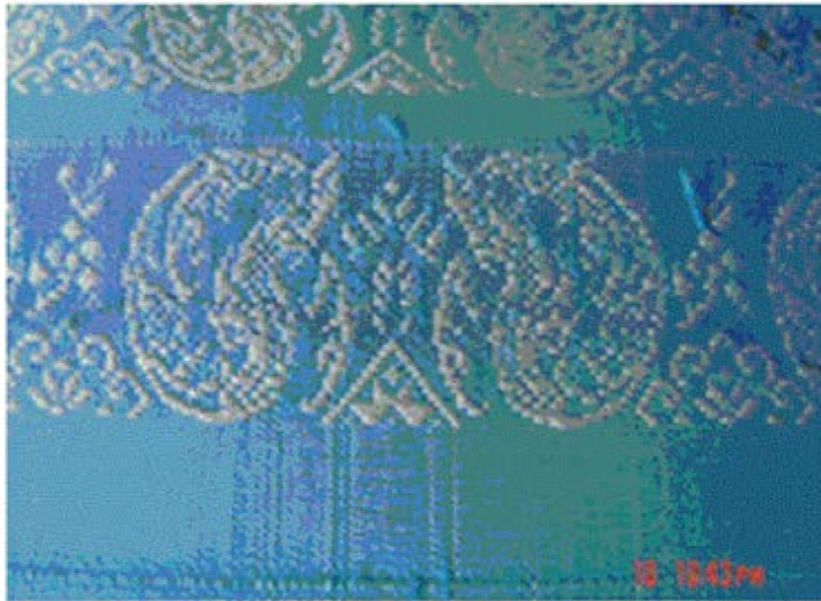

ลายพิกุลตะขอ

ตีนซิ่นลายนก

ภาพที่ 4 ลายผ้าไหมขิดประยุกต์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรคุ้มศรีชมชื่น

ภาพที่ 5 ลายนาคินทร์ลำโขง พัฒนาโดย ผศ.ดร.ธีระยุทธ เฟื่องชัย

ยุคมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ปี 2550 ทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี นำโดยรองศาสตราจารย์ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะได้ร่วมสืบสานและส่งเสริมกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านด่าน อำเภอกู่แก้ว จังหวัดอุดรธานี

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการย้อมสีผ้าด้วยสีจากธรรมชาติ

การย้อมสีจากธรรมชาติ มีองค์ประกอบอยู่ 4 ส่วนใหญ่ๆ คือ วัตถุดิบ การเก็บพรรณไม้ย้อมสีธรรมชาติและสารช่วยให้สีติดทน การสกัดสีย้อม และการย้อมสีเส้นฝ้าย

วัตถุดิบ ที่ใช้ในการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติมี 3 อย่าง ได้แก่ เส้นฝ้าย สี และสารช่วยให้สีติดทนนาน

1) เส้นฝ้าย เส้นฝ้ายที่กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านด่านใช้ มีอยู่ 3 ประเภท คือฝ้ายระหัน ฝ้ายเส้นใหญ่ และฝ้ายชีกง

2) สี พรรณไม้ย้อมสีธรรมชาติที่กลุ่มทอผ้าฯ นำมาสกัดสีเพื่อใช้ย้อมเส้นฝ้ายได้จากต้นไม้ที่ขึ้นเองตามป่าใกล้บ้านทุ่งนา มี 15 ชนิด ดังนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 พรรณไม้ย่อมสี่ธรรมชาติ

ลำดับ ที่	ชื่อพืช	ส่วนที่นำมาใช้	สีที่ได้
1	ต้นดู่ป่า (ประดู่ป่า)	เปลือก	น้ำตาลแดง
2	ต้นเค็ง	เปลือก	น้ำตาลเข้ม
3	ต้นหมากลิ้นฟ้า (เพกา)	เปลือก	เขียวอ่อน
4	ต้นสะคาม (อะราง)	เปลือก	โอวัลติน
5	ต้นฝาง	เปลือก	ชมพู
6	ต้นหมากม่วงน้อย (มะม่วงป่า)	เปลือก	สีแดงชมพู
7	ต้นส้มอ (สมอ)	เปลือก	เขียวคล้ำ
		ใบ	เขียวสด
8	ต้นหูขวาง	ใบ	เขียวสด
9	ต้นขี้เหล็ก	ใบ	เขียวคล้ำ
10	ต้นหมากหมี (ขนุน)	แก่น	เหลือง
11	ต้นหมากเกลือ (มะเกลือ)	ผล	ดำ
12	ต้นคำแสด	เมล็ด	แสด
13	ต้นเหมือดแอ่	ลำต้น	เทา
14	คราม	ทั้งต้น	ฟ้า, น้ำเงิน
15	ข้าวกล้า	แกลบ	ม่วง

3) สารช่วยให้สีติดทน กลุ่มทอผ้าฯ ได้ใช้สารจากธรรมชาติมาช่วยให้สีติดผ้าได้ทนทานขึ้น โดยสารช่วยให้สีติดทนที่ใช้มีอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ เกลือ และกิ้ง ไปยาคาลิปตัส (กัณธิมา กระเดาและคณะ, 2552)

2. การเก็บพรรณไม้ย่อมสิริธรรมชาติ

มีวิธีการเก็บดังนี้ (กัณธิมา กระเดา และคณะ, 2552)

1) เปลือกไม้ พรรณไม้ย่อมสิริธรรมชาติส่วนใหญ่ใช้เปลือกมาสกัดสีย้อมผ้า ในกลุ่มทอผ้าฯ นำเปลือกมาสกัดสี ได้แก่ ต้นคูป่า (ประคูป่า) ต้นเค็ง ต้นหมากลิ้นฟ้า (เพกา) ต้นอะราง (สะคาม) ต้นฝาง ต้นมะม่วงน้อย (มะม่วงป่า) และต้นส้มโอ (ส้มโอ) แต่ปัจจุบันต้นมะม่วงน้อยค่อนข้างหายาก และชาวบ้านเกรงว่าจะสูญพันธุ์ไป จึงไม่นำมาสกัดสีย้อม เปลือกไม้ที่อยู่ในตำแหน่งความสูงต่างกัน จะให้สีอ่อน-เข้มต่างกัน คือ เปลือกไม้บริเวณโคนต้นจะให้สีเข้มกว่าบริเวณที่สูงขึ้นไป และเปลือกของต้นไม้ตอนจะให้สีจางกว่าต้นไม้แก่ ในการตากเปลือกไม้ จะตากเหนือโคนต้นขึ้นไปอย่างน้อยประมาณ 1 ฟุต การตากเปลือกไม้มีวิธีการดังนี้ ลำต้น พรรณไม้ย่อมสิริธรรมชาติที่ กลุ่มทอผ้าฯ นำลำต้นมาสกัดสี ได้แก่ ต้นเหมือดแอ่ ซึ่งขึ้นอยู่ตามป่าใกล้หมู่บ้าน ต้นเหมือดแอ่ที่นำมาสกัดสี เป็นต้นไม้ที่ขนาดเล็ก สูงประมาณ 2-3 เมตร โดยตัดทั้งต้น ตัดใบและกิ่งเล็ก ๆ ออก จากนั้นตัดลำต้นให้เป็นท่อนเล็ก ๆ นำมาสกัดสี การสกัดสีแต่ละครั้งจะใช้ต้นเหมือดแอ่ ประมาณ 4 กิโลกรัม

2) หักต้น นำต้นครามที่มีอายุ 3 เดือน สูงประมาณ 1-2 เมตร โดยตัดมาทั้งต้นแล้วมามัดเป็นมัด ๆ

3) แกลบข้าวเก่า (ข้าวเหนียวดำ) ใช้แกลบประมาณ 2 กิโลกรัม ซึ่งได้จากการสีข้าวเก่าประมาณ 50 กิโลกรัม การนำแกลบข้าวเก่ามาสกัดสีต้องห่อด้วยผ้าขาวบางก่อน เพื่อความสะดวกในการเอาแกลบ ข้าวเก่าออกจากน้ำสีที่สกัดได้

4) สารช่วยให้สีติดทน สารช่วยให้สีติดทนที่กลุ่มทอผ้าฯ ใช้เป็นตัวช่วยให้สีติดทนเป็นสารที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เกลือสินเธาว์ ใช้ 1 กำมือ (หนักประมาณ 100 กรัม) และกิ้ง ใบยูคาลิปตัส ใช้ 2 กำมือใหญ่ๆ (หนักประมาณ 500 กรัม) เป็นกลุ่มทอผ้าฝ่ายลายขิด และทอผ้าย้อมคราม โดยสนับสนุนให้กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปเพิ่มเติม เช่น กระเป๋าคlothที่ใช้ในการจัดอบรม นับตั้งแต่นั้นมาและได้ช่วยอุดหนุน จำหน่าย เผยแพร่ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กลุ่มในงานนิทรรศการต่าง ๆ ทั่วประเทศ (กัณธิมา กระเดาและคณะ, 2552)

การทำงานของนักวิจัยกับการอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา ผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดอุดรธานี

ปี 2551 ทีมวิจัย Area Base ร่วมสืบสานการทอผ้าฝ่ายย้อมครามลายมัดหมี่ กลุ่มทอผ้าย้อมคราม แม่จันทิ บ้านสามพร้าว ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ทีมวิจัยได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ฝ่ายย้อมคราม ร่วมกับโรงเรียนสามพร้าววิทยา ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นหลักสูตรระดับมัธยมในรายวิชาเลือกเสรี 1 หน่วยกิต (ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ, 2552) และทีมวิจัยอาจารย์ร่วมกับนักศึกษา ยังได้ทำหนังสือเล่มเล็กและแต่งกลอนลำ “ฝ่ายย้อมครามสามพร้าว” ทำนองเต๋ยลา มีเนื้อร้องดังนี้ เอ้ามา มา มา เร็วไว (ซ้ำ) ฉันจะพาไปสามพร้าวอุดร ผ้าครามเป็นตาออนซอน (ซ้ำ) เนื้อดีสีงาม ล้ำเลิศคุณค่า สานภูมิปัญญารักษ์ฝ่ายย้อมคราม (สมจิตร จันทรเปา และคณะ, 2551) ในการนำเสนอผลงานวิจัยดังกล่าวได้นำกลุ่มทอผ้าเข้าร่วมประชุมราชภัฏวิชาการ

ระดับชาติ ครั้งที่ 1 ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ณ เมืองทองธานี กรุงเทพมหานคร และงานวิจัยยังได้รับรางวัลอีกด้วย ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าแม่จันทอสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่มีลูกหลานมาสืบทอด ส่วนกลุ่มทอผ้า บ้านด่านคนหนุ่มสาวไปทำงานโรงงาน เพราะมีรายได้มากกว่าการทอผ้า และเมื่อมีลูกก็เอามาให้ยายเลี้ยงหลาน จนเกิดวาทกรรม “เด็กน้อยเอากันผูกเผ่ามีลูก” หมายความว่า ลูกสาววัยรุ่นท้อง แล้วเอาลูกมาให้ผู้ใหญ่เลี้ยง การทอผ้าจึงลดน้อยลง แต่ที่ยังคงมีการทออย่างต่อเนื่องจะเป็นผ้าทอย้อมสีเคมีตามความนิยมและความต้องการของตลาด เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 6 ทีมวิจัยผ้าย้อมครามสามพร้าว รับรางวัลรองชนะเลิศ Professional vote ที่เมืองทองธานี ปี พ.ศ. 2552

ปี 2552 ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชฎาภรณ์ แสงทามาศย์ ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยเพื่อพัฒนาการแปรรูปผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าบ้านพังงุดำบลพังง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี โดยการประสานวิทยากรจากบ้านนาข่า ตำบลนาข่า อำเภอมืองจังหวัดอุดรธานี มาจัดอบรมให้กลุ่มทอผ้าการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม อาทิ เสื้อสำเร็จรูป ได้รับความพึงพอใจจากกลุ่มทอผ้า และมีชาวบ้าน ช่างราชการ ชื่นชอบฝีมือการตัดเย็บและไปใช้บริการเป็นจำนวนมาก (พัชฎาภรณ์ แสงทามาศย์ ,2562)

ปี 2554 - 2555 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระยุทธ เฟื่องชัย เริ่มลงชุมชนกลุ่มเกษตรกรทอผ้าศรีชมชื่น หมู่ 3 อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้เข้าไปพัฒนาผ้าซิด โดยได้ออกแบบลวดลายผ้าซิด เช่น ลายนาคินทร์ลำโขง และได้ทูลเกล้าถวาย พลตรีหญิง ท่านผู้หญิงศรีศรี สู่ระดี อดีตพระวรชายา ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันเยาวชนแห่งชาติ และได้ออกแบบลวดลายผ้าซิดอารยธรรมบ้านเชียง ต่อมาในปี 2560-2561 มีความคิดริเริ่มที่จะจัดตั้งศูนย์พัฒนาผ้าและสิ่งทอเพื่อยกระดับผ้าทอมือของจังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่ต้นน้ำ เช่น ผลิตเส้นใยให้ได้มาตรฐาน กลางน้ำ เช่น การพัฒนากระบวนการทอ กระบวนการย้อมสี กระบวนการออกแบบลวดลาย ให้ได้มาตรฐาน และปลายน้ำ เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดในประเทศและต่างประเทศ และได้จัดตั้งศูนย์ออกแบบผ้าและสิ่งทอในปี 2561 ซึ่งได้พัฒนากระบวนการทอผ้าโดยพัฒนาชุมชนทอผ้าในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง และจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการยกระดับผ้าทอ

เช่น ศึกษาวิจัยการย้อมสีจากบัวแดง และการถ่ายทอดเทคโนโลยีการย้อมและการทอผ้าให้กับชุมชน รวมถึงยกระดับพัฒนาผ้าทอมือในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียงสู่สากล (ธีระยุทธ์ เพ็งชัย, 2562)

ปี 2556 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและเป็นขวัญกำลังใจแก่บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย โดยจัดพิธีมอบโล่รางวัลแก่บุคคลส่งเสริมเอกลักษณ์การแต่งกายผ้าไทย ผ้าพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องทุกปี และต่อมาในปี 2560 ได้ขยายรางวัลโดยมอบโล่รางวัลดังกล่าวให้กับบุคคล องค์กร หน่วยงานภายนอกและจัดเดินแบบผ้าไทย ผ้าพื้นเมือง จัดกิจกรรมการประกวดนาฏยลีลาผ้าพื้นเมืองระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดอุดรธานี และได้ร่วมมือกับคณะวิทยาการจัดการจัดทำกิจกรรมบูรณาการเรียนการสอนในรายวิชาการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดนิทรรศการมีชีวิตของกระบวนการผลิตผ้าทอมืออย่างครบวงจร ตั้งแต่ การผลิตเส้นใย การมัด การย้อม การทอ การตลาดและสอนการจำหน่ายทางออนไลน์แก่กลุ่มทอผ้าทั้ง 20 อำเภอ ในจังหวัดอุดรธานี และจัดทำ QR Code เพื่อให้ลูกค้าและผู้สนใจผ้าทอมือสามารถสืบค้นข้อมูล ค้นหาแหล่งผลิตและจำหน่าย ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้รับโล่รางวัลสถานศึกษาดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมการแต่งกายผ้าไทยหรือผ้าพื้นเมือง จากจังหวัดอุดรธานีในปี 2560 และจากกระทรวงวัฒนธรรมในปี 2561

ภาพที่ 7 ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี รับโล่รางวัลสถานศึกษาดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมการแต่งกายผ้าไทยหรือผ้าพื้นเมือง จากกระทรวงวัฒนธรรม ประจำปี 2561

ปี 2557-2558 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร กรีเทพ และคณะได้ลงไปบริการวิชาการกลุ่มทอผ้า ชาวมาที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจากเดิมที่ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันทอผ้าและนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายอยู่แล้ว คณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีได้ไปร่วมจัดงาน Grand Opening จัดพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือ และชาวบ้านได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าทอมาวางจำหน่าย และยังได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่นิยมมียอดการจำหน่ายสูง ลวดลายเป็นที่นิยม จึงสนับสนุนให้มีการผลิตเพิ่มขึ้น และจังหวัดอุดรธานีได้เข้าไปส่งเสริมและขอความร่วมมือมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีให้เข้าไปช่วยดำเนินการพัฒนาต่อยอด (วราพร กรีเทพ ,2562)

ปี 2558-2559 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์ ขณะกำลังศึกษาระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยบูรพา ได้ลงศึกษาวิจัยจากลายลูกกลิ้งโบราณ ได้ลายผ้าชื่อลายขดกันหอย เป็นผ้ามัดหมี่จึงมอบให้กลุ่มทอผ้าบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ประกอบกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี มีการจัดประกวดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมประเภทสิ่งทอ ส่งผลให้ชาวบ้านนำลายขดกันหอยไปผลิตและจำหน่ายทั่วไปในบ้านเชียง ต่อมาใน ปี 2560 กลุ่มทอผ้าบ้านเชียง มีความต้องการที่จะรู้จักความหมายของผ้าแต่ละลวดลาย จึงได้ทำการศึกษาผ้าแต่ละลวดลายเชิงเปรียบเทียบกับ 5 ประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อินเดีย อียิปต์ และลาว ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านเชียงได้พัฒนาต่อยอดผ้าขิดลายลูกกลิ้ง และยังคงผ้ามัดหมี่เอาไว้ แต่มีการประยุกต์ จากลวดลายเดิม มีกลุ่มทอผ้าบางกลุ่มมีความต้องการลวดลายใหม่ที่ตอบโจทย์วัยรุ่น จึงพัฒนาได้ผ้ามัดหมี่ลายกระดองเต่า และผ้ามัดหมี่ลายงู และได้นำผลงานจัดแสดง ณ งาน Research Expo ที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งขณะนั้นสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นองค์ประธานเปิดงาน และได้มีรับสั่งโปรดให้กลุ่มทอผ้าให้ทอลวดลายดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นลายที่แปลกแตกต่างจากท้องตลาด (กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์ , 2562)

ภาพที่ 8 ลายขดกันหอย

แนวคิดการพัฒนาผ้าทอมือสื่อความหมายลวดลายเสมือนจริง

ปี 2561 ดร. อรุณศรี อื้อศรีวงศ์ และคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้ร่วมเป็นวิทยากรในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผ้าทอมือลวดลายเสมือนจริงให้กับกลุ่มทอผ้าจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดอุดรธานี จัดโดยศูนย์หม่อนไหม ส่งผลให้ได้ลวดลายเสมือนจริง เช่น ลายมะม่วงลายจระเข้ และได้พัฒนาลายหอนางอุสา จากเดิมที่ได้พัฒนามาก่อนแล้ว และสำนักศิลปะฯ ได้เชื่อมโยงลายผ้าหอนางอุสากับบูรณาการกับการบริการวิชาการ โดยได้พัฒนาหมอลำเรื่องต่อกลอนอุสาบารส ถ่ายทอดและเผยแพร่ในสื่อช่องทางต่าง ๆ ส่งผลให้สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เกิดเครือข่ายกลุ่มทอผ้าครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดอุดรธานี และมีการนำผ้ามาจำหน่ายแก่คณาจารย์และบุคลากรเนื่องโอกาสที่มหาวิทยาลัยมีการจัดกิจกรรม เช่น สัปดาห์วิทยาศาสตร์ การประชุมอบรมสัมมนา เป็นต้น (อรุณศรี อื้อศรีวงศ์, 2562)

ภาพที่ 9 การแต่งกายผ้าทอพื้นเมืองของนักแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนอุสาบารส

กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่กับผ้าทอพื้นเมือง

นอกจากนั้นยังเกิดกระแสในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มีนักศึกษา หลายคนให้ความสนใจการสืบสานอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมืองอย่างจริงจัง บางกลุ่มได้นำองค์ความรู้เรื่องผ้าทอพื้นเมืองไปออกแบบหลักสูตรอบรมน้องใหม่ในกิจกรรมรับน้องเชิงสร้างสรรค์ ในที่นี่จะยกตัวอย่างนักศึกษา 3 คน ที่มีผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม เช่น นายมงคล ประทุมพล (2562) นักศึกษาหัวใจอนุรักษ์ ชั้นปีที่ 5 สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มีแนวคิดที่ว่า

ผ้าอีสาน เป็นแพรวพรรณที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ อารยวิถีและมรดกทางภูมิปัญญาของอารยชนบนดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี ด้วยสิ่งเหล่านี้จึงถือเป็นความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นกับคนอีสานและเป็นแรงบันดาลใจในการร่วมอนุรักษ์ “ของดีบ้านเรา” ทำให้ได้ศึกษาข้อมูลและเก็บตัวอย่าง ผ้าทอประเภทต่าง ๆ อาทิ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าซิด ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ผ้าโฮลและผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อนำมาจัดทำข้อมูลให้ผู้สนใจได้อ่านและศึกษา โดยนำข้อมูลดังกล่าวไปเผยแพร่ในการบรรยายเชิงวิชาการ ให้ความรู้และจัดแสดงตัวอย่างผ้าประเภทต่าง ๆ ในโครงการ “จากมรดกภูมิปัญญา สู่ตลาดสายแพรอันวิจิตร” ให้แก่น้องๆ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ตั้งแต่ปี 2558-2560 โดยเป็นโครงการที่สาขาวิชาภาษาไทยจัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายการจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างสรรค์ และมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมการนำผ้ามัดหมี่และหมี่ซิดมาตัดเป็นกระโปรงนักศึกษาและเนคไท เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยและเป็นต้นแบบให้แก่นักศึกษาทุกคนในมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นยังได้นำความรู้ที่ศึกษามาเขียนเป็นบทความขนาดสั้น โพสต์ในเฟซบุ๊ก เพื่อหวังที่จะให้ความรู้เรื่องผ้าอีสานเป็นที่รู้จักและเข้าถึงผู้คนในโลกโซเชียลมากยิ่งขึ้น โดยมีหัวข้อ อาทิ ภูเขาเทิดไท้องค์สยามบรมราชกุมารี ตอนแพรวพรรณร้อยแก่นสารสินธุ์ มหัศจรรย์ผ้าขึ้นเมืองลุ่มภู “โฮล” ภูเขาอีสานใต้ ซึ่งบทความได้มีผู้ติดตามอ่านเป็นจำนวนมาก ในฐานะเยาวชนรุ่นใหม่ใจรักผ้าอีสาน จึงฝากเชิญชวนทุกท่าน “หยิบผ้าไทยอีสานมาทำเทห์ ในแบบฉบับของคุณ” ก้าวข้ามวาทกรรมที่ว่า “ใส่ผ้าไทย ใส่ผ้าขึ้นแล้วดูเชย” มาเปลี่ยนมุมมองใหม่บวกความคิดสร้างสรรค์ใส่ผ้าไทยอีสานให้ดูดีและโก้เก๋ไม่แพ้เสื้อผ้าแฟชั่น อีกทั้งเพื่อต่อยอดลดความเข้าใจ แห่งอารยวิถีชน สร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตผ้าอีสาน และคงเสน่ห์ความวิจิตรแห่งยอดหัตถกรรมอีสานให้คงอยู่สืบไป (มงคล ประทุมพล, 2562)

ภาพที่ 10 นักศึกษาแต่งกายชุดผ้ามัดหมี่ย้อมคราม

บูรณาการกับการเรียนการสอนและการวิจัย

ปัจจุบันได้มีการบูรณาการการเรียนการสอนกับรายวิชา และนักศึกษาได้มีบทบาทส่งเสริมผลิตภัณฑ์ ผ้าทอมือ โดยนางสาววิรัตน์ โกสินธ (2562) นักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้ทำการศึกษาอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีสู่การออกแบบเครื่องแต่งกายผ้าไทยสำหรับนักศึกษา โดยมีแรงจูงใจจากกระแสการอนุรักษ์ผ้าไทยและมหาวิทยาลัยสนับสนุนให้นักศึกษาแต่งกายผ้าไทย ซึ่งการแต่งกายผ้าไทยของนักศึกษาเริ่มลดน้อยถอยลงจากที่เคยมีการใส่ผ้าไทยทั้งสถาบันเช่นในอดีต ผลการศึกษาดังกล่าวได้เครื่องแบบ 3 ประเภททั้งสำหรับนักศึกษาหญิงชาย ได้แก่ ชุดนักศึกษา หญิงชาย ชุดสูททางการหญิงชาย ชุดไปรเวทหญิงชาย และจะขยายผลโดยนำไปออกแบบให้กับชุมชนต่อไป (วิรัตน์ โกสินธ, 2562)

ภาพที่ 11 การออกแบบเครื่องแบบสำหรับนักศึกษาชาย-หญิง

สำหรับนายเจนณรงค์ แผ่นทอง (2562) นักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้พัฒนาสิ่งทอจากต้นสาร (ต้นจิงญี่ปุ่น) เพื่อการออกแบบสินค้าแฟชั่นร่วมสมัย โดยสนใจศึกษาเส้นใยจากต้นสารซึ่งเป็นพืชในชุมชน และได้ส่งตัวอย่างเส้นใยไปวิเคราะห์ที่สถาบันสิ่งทอ กล้วยน้ำไท ที่เคยไปฝึกงานมาก่อน และได้พบว่าเส้นใยค่อนข้างยาวและมีความหนากระด้างไม่นุ่มนวล ไม่เหมาะกับการสวมใส่ จึงนำไปทำผลิตภัณฑ์ตกแต่งบ้านต่อมาได้ศึกษาการนำเอาเส้นใยฝ้ายมาผสมเพื่อให้ได้ผ้าที่นุ่มนวลน่าสวมใส่ยิ่งขึ้น และได้ใช้เทคโนโลยีเชิงกลและเชิงเคมี จนสุดท้ายพบว่าเชิงเคมีช่วยให้เส้นใยมีความเหมาะสมในการทอสำหรับนำมาสวมใส่ และได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ อาทิ รองเท้า กระเป๋า เสื้อผ้า เป็นต้น (เจนณรงค์ แผ่นทอง, 2562)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีกับการยกระดับผ้าทอพื้นเมืองสู่สากล

อาจกล่าวได้ว่าจังหวัดอุดรธานีเป็น “นครผ้าทอมือแห่งอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรูญ ถาวรจักร์ อธิการบดี มีแนวคิดที่จะยกระดับผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดอุดรธานี ให้เป็นที่ประจักษ์ จึงได้ให้การสนับสนุนและผลักดันในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างกระแสนิยมผ้าทอมือในกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และได้จัดกิจกรรมส่งเสริมผ้าทอพื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง อาทิ

1. เปิดการเรียนการสอนสาขาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. โครงการศูนย์สิ่งทอ มีการดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกับจังหวัดอุดรธานี
3. โครงการส่งเสริมแต่งกายผ้าไทยผ้าพื้นเมือง การเดินแบบ จัดเวทีมอบโล่รางวัลอย่างต่อเนื่องทุกปี
4. โครงการกิจกรรมนักศึกษา จะมีการนำผ้าทอมือบูรณาการกับกิจกรรมต่าง ๆ
5. โครงการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเชิงวัฒนธรรมผ้าทอมือสื่อความหมายแบบบูรณาการ
6. โครงการประชุมสัมมนาทางวิชาการงานมหกรรมผ้าทอมืออนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
7. โครงการนิทรรศการผ้าพื้นเมืองร่วมกับเครือข่ายมหาวิทยาลัย ในงานประชุมวิชาการนานาชาติ
8. โครงการบูรณาการกับการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการและการนำนักศึกษาไปแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าพื้นเมือง ผ้าทอโบราณ ศึกษาการทอผ้าในครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน สถานประกอบการและสถานจำหน่ายผลผลิต
9. โครงการพัฒนาแอปพลิเคชันแหล่งผลิตผ้าทอมือ
10. โครงการวิจัยและพัฒนา การถอดบทเรียน และการจัดการองค์ความรู้ผ้าพื้นเมือง
11. โครงการประชาสัมพันธ์ ทั้งภายในจังหวัด ต่างจังหวัด และต่างประเทศ (Walking Brand)
12. โครงการนาฏยลีลาผ้าพื้นเมือง
13. โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาเรื่องผ้า
14. โครงการพัฒนาชุดการแสดงลำพื้นต่อกลอน อูสา บารส
15. เชิญชวนวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญเรื่องผ้ามาบรรยาย และสาธิตเนื่องในโอกาสต่างๆ
16. ส่งเสริม และเชิดชูบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านผ้าทอมือ เช่น ผ้าทอมือสื่อความหมายและลายผ้าเสมือนจริงซึ่งจะมีความโดดเด่นแตกต่างจากลายโบราณ เป็นต้น

งานผ้า GMS กลุ่มน้ำโขง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา จังหวัดอุดรธานี และกลุ่มจังหวัดภาคอีสาน ร่วมกับพันธมิตรจากทุกภาคส่วน จากไทยและต่างประเทศจัดงาน “GMS FABRIC EXPO 2017” ภายใต้ชื่อ “มหกรรมผ้าทอมือ อนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง” ภายใต้แนวคิด Colorful Fabric Life : อลังการสีสันผ้าทอมือแห่งกลุ่มน้ำโขง ชูความยิ่งใหญ่ตระการตาของงานผ้า ต่อยอดสู่เชิงพาณิชย์ ณ สนามทุ่งศรีเมืองจังหวัดอุดรธานี เพื่อให้เกิดความร่วมมือกับผู้ประกอบการชั้นนำในประเทศต่าง ๆ และวางแนวทาง การพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง การทำการตลาด ในงานดังกล่าวได้มอบหมายให้สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีมีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมเสวนาทักษะวิชาการ ในประเด็น ผ้าในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง มีหัวข้อการเสวนา ดังนี้

1. สืบค้นภูมิปัญญาสู่การสังเคราะห์ด้วยการออกแบบร่วมสมัย (Local Wisdom to Contemporary Design : Surveying and Analysis) โดย ผศ.ดร.วิวัฒน์ จันทร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ผ้าทอวิถีมังกร : มองอิทธิพลจีนผ่านวัฒนธรรมผ้าทอในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง โดย รศ.ดร.ปฐม หงส์สุวรรณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. วัฒนธรรมผ้าทอในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง โดย รศ.ทรงศักดิ์ ปรามค์วัฒนากุล คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. ผ้าอัญญา nang : ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม เมืองอุบลฯ และจำปาสัก โดย ผศ.ดร.วิศปัติย์ ชัยช่วย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
5. ผ้าทอในประเพณีพิธีกรรม การขอฝนในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง โดย อ.ดร.คำล่า มุสิกาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
6. ผ้าทอนานากลุ่มชาติพันธุ์ในอีสานและลาว โดย คุณอดิศักดิ์ สาศิริ ผู้เชี่ยวชาญและนักสะสมผ้าอีสานด้านผ้าทอโบราณในกลุ่มน้ำโขง
7. ผ้าย้อมครามในวิถีสังคมท้องถิ่นอีสานและลาว โดย อ.นิมนวล จันทฤทธิ์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
8. ผ้าทอพื้นเมืองโบราณอีสาน โดย อ.คมกฤษ ฤทธิจักร ผู้เชี่ยวชาญผ้าทอพื้นบ้านโบราณอีสาน เจ้าของพิพิธภัณฑ์ผ้าโบราณชัยภูมิ จ.ชัยภูมิ รางวัลคนดีสืบสานผ้าทอไทย แรงบันดาลใจของแม่ ปี 2559
9. ผ้าทอราชสำนักหลวงพระบาง โดย นายวิทยา วุฒิไธสง สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
10. ผ้าพื้นเมืองหลวงพระบาง โดย ผศ.ดร.ธีระยุทธ เฟื่องชัย สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ตัวอย่างกลุ่มทอผ้าที่ประสบความสำเร็จ

1. กลุ่มทอผ้าโบราณบ้านโนนกกอก

ตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ได้ลงไปสืบค้นข้อมูลความเป็นมาของผ้าโบราณ และลวดลายผ้า ณ บ้านโนนกกอก ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และพบว่าผ้าโบราณบ้านโนนกกอกควรได้รับการอนุรักษ์ จึงส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสร้างงานโดยการสร้างกลุ่มเกิดเป็นกลุ่มทอผ้าโบราณบ้านโนนกกอก ในปัจจุบัน (ภาพที่ 15) นอกจากนั้นยังหาช่องทางการตลาด เช่นการจัดนิทรรศการ ในงานเทศกาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ และยังได้แนะนำคณาจารย์ในสังกัดคณะต่างๆ ให้ช่วยลงไปสนับสนุนต่อยอดผลิตภัณฑ์ ดั้งเดิมให้เกิดความร่วมมือ ตลอดจนการออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการใช้สื่อธรรมชาติ (อภิชาติ พลบัวไข, 2562) ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าโบราณบ้านโนนกกอกยังเป็นแหล่งเรียนรู้ และตัวอย่างของการจัดการโดยชุมชนครบวงจรทั้งผลิตและจำหน่าย สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง และมีบุคคลสำคัญทั้งในประเทศและต่างประเทศมาเยี่ยมชมกิจการอย่างมากมาย

ภาพที่ 12 ผ้าย้อมบัวแดง กลุ่มทอผ้าโบราณ บ้านโนนกกอก ต.หนองนาคำ อ.เมือง จ.อุดรธานี

2. กลุ่มทอผ้าบ้านผือ

ในปี 2559 - 2560 อาจารย์โณทัย สิงห์คำ และคณะ ร่วมกับสถาบันสิ่งทอ ได้ลงพื้นที่บ้านจันทาราม หมู่ 14 อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ได้ไปพบกลุ่มสืบสานต่อผ้าทอมือบ้านผือ เพื่อแนะนำโครงการ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอมืออีสานด้วยนวัตกรรม (จ.อุดรธานี) หาแนวทางเข้าร่วมโครงการเพื่อพัฒนาสินค้าให้มีมูลค่าเพิ่ม และต่อยอดสู่การตลาด แบบยั่งยืน นอกจากนั้นยังได้อบรมให้ความรู้ แนะนำเทคนิคการถ่ายภาพและการตลาด (จิรวรรณ จันทะเลิศ, 2562) ปัจจุบันมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

ภาพที่ 13 ผ้าขาวม้าเจ็ดสี กลุ่มสืบสานต่อผ้าทอมือ บ้านผือ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

บทสรุป

สิ่งที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จะดำเนินการต่อไปเพื่อให้ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดอุดรธานีเป็นที่รู้จักและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอันจะส่งผลให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมหาวิทยาลัยต้องทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่อย่างเข้มข้น ตลอดจนบูรณาการการทำงานของอาจารย์นักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาร่วมทีมวิจัยและร่วมกับชาวบ้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองของแต่ละพื้นที่ให้มีอัตลักษณ์ของตนเองแล้ว ยังต้องใช้พลังนักศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการออกแบบลวดลายผ้าที่เป็นที่ต้องการของกลุ่มผู้บริโภค ให้มีความสวยงาม มีคุณภาพดี และทำงานร่วมกับหน่วยงานการท่องเที่ยวออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกันและพัฒนากลุ่มทอผ้าต่างๆ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไป

ปัจจุบันต้องขอบคุณนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี คณะผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร และเครือข่ายภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ร่วมด้วยช่วยกันผลักดัน สนับสนุนให้เกิดการสวมใส่ผ้าทอพื้นเมืองทุกวัน ด้วยหวังว่าสิ่งที่ทุกคนช่วยกันทำเล็กๆ นี้อาจเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างงาน สร้างอาชีพและสร้างรายได้ ให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านผ้าทอมือนี้อยู่คู่วิถีชีวิตคนอุดรฯ ด้วยความรัก ความภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าในการใช้ผ้าทอมือจากฝีมือพี่น้องชาวอุดรธานี และมีแนวโน้มจะกลายเป็นสินค้าพื้นเมืองที่ใครๆ มาเยือนอุดรฯ จะต้องซื้อและนำกลับไปสวมใส่ เป็นของฝาก ของที่ระลึกอย่าง มีคุณค่า มีความหมาย นี่ละมนต์เสน่ห์ของผ้าทอมือเมืองอุดรธานี

บรรณานุกรม

- กัณธิมา กระเดา, ยุภาวดี โคตรทอง และศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์, 2550. การศึกษาพรรณไม้
ย้อมสีและภูมิปัญญาท้องถิ่นการย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านด่าน
ตำบลเชียงหวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี.อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
พงษ์ศักดิ์ ปัตถา, 2550. ผลกระทบของฐานทัพสหรัฐอเมริกาต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม
ของเมืองอุดรธานี พ.ศ.2505-2520. ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รายงานการประเมินตนเอง (SAR) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2561. ประวัติความเป็นมา.
อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ, 2547. การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มแม่บ้าน
เกษตรกร คุ่มศรีชมชื่น บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี.
อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์, 2552. หลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาผ้าย้อมคราม. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- สมจิตร จันทรเปา, สุทธิณี ศรีมงคล, นิมนวล สมภาร และศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์, 2551. การพัฒนา
หลักสูตรผ้าย้อมครามกรณีศึกษาผ้าบ้านสามพร้าว. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุดรธานี.
- อำไพ แสงจันทร์ไทย, พจน์ธรรม ณรงค์วิทย์, วัชระ ใจแป้ และกัลยา บุตรกระมล, 2562.
การพัฒนาผลิตภัณฑ์จาก ผ้าขาวม้าของกลุ่มทอผ้าบ้านใหม่ศรีอุบล ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล
จังหวัดกำแพงเพชร. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2562 จาก [https://research.kpru.ac.th/
research2/pages/filere/12202019-03-15.pdf](https://research.kpru.ac.th/research2/pages/filere/12202019-03-15.pdf)
- กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2562.
- เจนณรงค์ แผ่นทอง. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์,
23 พฤษภาคม 2562.
- ธีระยุทธ์ เฟื่องชัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์,
18 พฤษภาคม 2562.
- พัชฎาภรณ์ แสงทามาตย์. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์,
18 พฤษภาคม 2562.
- มงคล ประทุมพล. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์,
23 พฤษภาคม 2562.

- วราพร กรีเทพ. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2562.
- วิรัตน์ โกสินธบ. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2562.
- ศิวพงศ์ จำรัสพันธุ์. บ้านเลขที่ 118/1 หมู่ที่ 2 ซอยบ้านม่วง 6 ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2562.
- อโณทัย สิงห์คำ. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- อภิชาติ พลบัวไข. กลุ่มทอผ้าโบราณบ้านโนนกก ตำบลหนองนาคำ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2562.
- อรนุช ชือสัตย์. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2562.
- อรุณศรี อื้อศรีวงศ์. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2562.

